

Пісня над піснями (скорочено)

Шолом-Алейхем

Шолом-Алейхем

Пісня над піснями

Стислий переказ по частинах, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу.

Частина перша

БУЗЯ

Бузя – пестливе ім'я, створене з Естер-Люби: Люба-Любузя-Бузя... Вона старша за мене на один рік чи, може, на два, а нам обом нема ще й двадцяти років.

Мій старший брат Беня жив на селі, орендував млин. Одного разу влітку купався він у річці і потонув. По ньому залишилися млин, двоє коней, молода вдова з однією дитиною. Млина передали комусь іншому, коней продали, молода вдова вийшла заміж і поїхала десь далеко, а дитину привезли до нас. То була Бузя.

Мої батьки любили Бузю, як рідну дитину. Вони знайшли в ній розраду від великого горя. Я теж не уявляв життя без Бузі.

Я чекав свята пасхи, коли стану вільний, гратиму з Бузею в горіхи, бігатиму по подвір'ю, ходитиму до річки. Нехай лишень настане люба, жадана пасха, коли вже можна буде гратися надворі, на свіжому повітрі, не перед очима в батьків, — я їй покажу такі штуки, що вона аж зачудується.

Настало любе, жадане свято пасхи. Нас обох одягли на свято у царське вбрання. Все, що було на нас, мінилось, блищало і шелестіло. Я дивлюсь на Бузю і згадую "Пісню пісень", яку вивчав перед пасхою з учителем у школі, згадую стих за стихом: "Прекрасна ти, подруго моя, – о, яка ж їй гарна! Очі твої, як у голубки, волосся – мов стадо кіз, що зісковзують з гори Галаадської, зубки в тебе – мов отара білих ягнят, що з річки виходять, одно в одно, губки – пурпурова стрічка, мова твоя, як мед, солодка".

Чудовий переддень пасхи. Мати дала нам повні кишені горіхів. Проте вона наказала нам, щоб ми перед пасхальною вечерею не сміли лузати горіхи. Гратися в горіхи – скільки душі завгодно. Ми виходимо з дому. Сонце вже близько крайнеба. Широко, просторо і привільне навколо. Мені знову згадується "Пісня пісень": "Паростки-травичка вже з'явилася на землі, пора соловейка настала, і голос першої літньої пташки залунав у нашій країні". Мені здається, що я маю крила: ось знімусь і полечу... Мені здається, що наш двір – замок, наша хата – палац, я – принц, Бузя – принцеса. Горбок, що ген за синагогою, це гора Ліван, теж із "Пісні пісень". Жінки й дівчата, які стоять на подвір'ях, готуються до пасхи, – дочки Єрусалима, про яких згадується в "Пісні пісень".

Мені хочеться летіти, линути, ширяти мов орел. Я пускаюсь бігом. Бузя біжить за мною. Вона має таку звичку: весела, весела, а потім раптом сяде в куточок і тихо заплаче. Скільки мати не втішає її тоді, скільки батько не цілує її тоді – дарма: Бузя мусить виплакаться. Може, за батьком, який так передчасно помер. Чи за матір'ю, яка забула навіть попрощатись. Вона і слова поганого не каже про рідну матір, але не полюбляє її. Я це знаю напевне. Терпіти не можу, коли Бузя засмучена.

Я сідаю біля Бузі і кажу, що можу зробити так, що всі її горіхи перейдуть до мене. Адже хлопці можуть усе. Я розповів, що у школі в мене є товариш сліпий Шайка (він сліпий на одне око), який знає все, навіть кабалу. А за допомогою кабали можна зробити будь-що. Можна з Бузею полетіти до хмар, полетіти в країну карликів.

Мені дуже хочеться, щоб Бузя захопилась Шайчиною майстерністю і тими чудами, що їх можна робити за допомогою кабали. Але Бузя аж ніяк не захоплюється. Навпаки, мені здається, що вона кепкує. Тоді я кажу, що за допомогою кабали, можу привести її матір. Бузя перестає сміятися. Боюсь, що трохи перебрав міру. Не треба було мені торкатися болячки, згадувати її матір. Раптом з хати кличуть: "Шимек!".

Шимек – це я. То мати кличе мене, щоб я пішов з татом до синагоги. Але перед тим, як іти, я кажу Бузі, що все вигадав. Зробити за допомогою кабали так, щоб хтось інший летів, – цього не можна. Але сам можу полетіти і покажу це Бузі. Кажу, що полечу визволяти прекрасну царівну. Бузя бере мене за руку і просить не летіти до царівни.

Уже третій раз мати кличе мене, щоб я пішов з татом до синагоги. Бузя жене мене, щоб я пішов. Кидаю на неї останній погляд. Вона мені нагадує "зачаровану принцесу". Вона жене мене, жене, щоб я пішов. І мені здається, що я чую її голос, чую, як вона мені каже мовою "Пісні пісень": "Біжи, мій милий, біжи, мій коханий! І будь подібний до оленя або до сарни на горах запашних!".

Стислий переказ по частинах, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу.

Частина друга

ЙДЕМО ПО ЗЕЛЕНЬ

Ми з Бузею перед зеленими святами ідемо по зелень. Треба перейти через гору, а за горою – річка. А як перейти місток, починається левада. Велике поле, що простягається без кінця, без краю. Я починаю розповідати про царівну. Бузя вириває свою руку з моєї руки і пускається бігти з гори. Я біжу за нею. Вона не любить казку про царівну.

Всі гадають, що я й Бузя – це брат і сестра. Мого тата вона зве татом. Мою матір зве мамою. А ми вдвох живемо, як брат і сестра, і любимось, як брат і сестра. Як брат і сестра? Чому ж Бузя мене соромиться? Одного разу ми залишились удвох. Було це надвечір. Вже сутеніло. Тато пішов у синагогу читати кадиш по моему братові Бені, а мати пішла по сірники. Я й Бузя забились у куточок, і я розповідаю їй казки. Вона присувається до мене близько. Її рука в моїй руці.

Я відчуваю – її ручка тремтить і чую – її сердечко калатає, і бачу – її очі блищать у

пiтьмi. Раптом вона викидає свою руку з моєї руки i каже, що за руки триматися не можна.

Напередоднi зелених свят. Ми бiжимо з гори. Попереду Бузя, за нею я. Бузя гнiвається на мене за царiвну. Всi казки вона любить, тiльки не про царiвну. Але Бузин гнiв триває недовго. Ось вона вже знову дивиться на мене своїми великими, ясними, замріяними очима. Вона не дає менi руку, червонiє.

I ось ми бiля мiстка. Бузя боїться переходити, тремтить. Я обiймаю її. I отак, обнявшись, iдемо вдвох, самi в цьому раю. Бузя тримається за мене мiцно, дуже мiцно. Вона мовчить. Але менi здається, що вона говорить до мене мовою "Пiснi пiсень": "Я належу друговi моєму, а друг мій належить менi – я твоя, а ти мій..."

Левада велика. Вона простягається без кiнця, без краю. Бузя питає, коли рватимемо зелень. Але я дивлюся на неї. Її очi завжди замисленi. Глибока журба захована в них. Я знаю її журбу: вона ховає образу на матiр, яка вийшла замиж за чужого батька i поїхала вiд неї назавжди. Дома не можна при нiй згадувати материне iм'я, неначе вона нiколи й не мала матерi. Моя мати – це її мати. Мій батько – це її батько.

Ми гасаємо по широкій, вiльнiй левадi, пiд широким, вiльним небом. Бiгаємо по зеленому полю, падаємо, качаємося в запашнiй травi. Пiдводимось, падаємо i качаємось ще раз i ще раз, а зелень на свято ще й не починали рвати. Я веду Бузю вздовж i впоперек левади.

Завжди у неї така звичка – смiятися з мене. Я насуплююсь i одвертаюсь на хвилинку вiд Бузи. Бузя бере мене за руку i каже менi: "Шимек!". Вмить зникає образа, i все чисто забувається.

На горбку ми сидимо. Я розповiдаю казки. Розповiдаю їй про те, що буде через багато, багато рокiв, коли я стану дорослим, а вона дорослою, i ми поберемося. Тодi ми поїдемо у мандрiвку. Бузя каже, що має прохання. Я знаю, що вона мрiє поїхати туди, де її мати вийшла замиж. Викинути якогось коника її вiтчимовi...

Я присуваюсь до неї. Беру її за руку: "Бузю! Бузю!". Я хочу сказати їй мовою "Пiснi пiсень": "Покажи лице твое, дай послухати твiй голос...". Раптом... Звiдки це сюди взялися батько й мати? Мати здає далеко махає до нас хусткою. Ми обоє, я й Бузя, сидимо, немов скам'янiлi. Чого прибiгли сюди батьки? Це вони прибiгли до нас сюди довідатися, що ми поробляємо. Чи не трапилося з нами, боронь боже, якесь лихо? Чого доброго, мiсток, вода, рiчка. Вони питають, де ж зелень.

Стислий переказ по частинах, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу.

Частина третя

ПiЄЇ НОЧi

Батьки написали менi листа, щоб я приїхав додому. Вони повiдомляють менi. Що Бузя заручилася. I в суботу пiсля зелених свят буде весiлля.

Це уперше написав менi батько, вiдколи ми розiйшлися. А розiйшлися ми з батьком

тихо, не сварилися. Я порушив його завіти. Не хотів іти його шляхами. Пішов своєю дорогою – подався вчитися. Спочатку він гнівався, казав, що ніколи не простить мене, хіба що на смертному одрі. Згодом він простив мене. Далі почав висилати гроші. Але наше листування було холодне.

Та звістка про весілля Бузі мене збудила. Бузя, яка завжди була зачарованою царівною всіх моїх дивовижних казок, найкращою принцесою моїх золотих мрій – ота Бузя тепер чиясь наречена? Чиясь, не моя?! Прекрасна Бузя, як прекрасна Суламіф, що в "Пісні пісень".

А тепер пишуть мені, що їй треба поздоровити. Вона заручилася... Бузя – наречена! Чиясь наречена! Чиясь, не моя...

Я прибув додому саме напередодні свята. У теплу, ясну годину напередодні пасхи. І застав своє містечко таким самим, яким я його залишив колись, багато років тому. Бракувало тільки "Пісні пісень".

Батько такий самий, як був. Тільки в його срібній бороді трохи побільшало срібла. Його широке біле зморщене чоло трохи більше зморщилось. І мати така сама, як була. Тільки рум'яне обличчя її пожовкло. І, здається мені, вона менша стала на зріст.

Бузя теж анітрохи не змінилась. Виросла тільки і краща стала. Висока і струнка, гнучка і сповнена принади. Очі – такі самі гарні, сині очі з "Пісні пісень". Тільки більш замислені, ніж колись. І дружня вона, любя, близька, привітна і тиха, мов голубка, цнотливо-тиха.

Хочеться поговорити з Бузею на самоті, але приходять сусіди, родичі, вітають мене з приїздом. І я розповідаю їм новини: що бачив і що чув. І дивлюся при цьому на Бузю. Шукаю її погляду і зустрічаюся з її очима, її великими, глибокими, засмученими, гарними синіми очима з "Пісні пісень". Але її очі німі, як її уста, як вона сама. І спадає мені на думку, як колись "Пісня пісень", стих за стихом: "Сад замкнений – сестра моя, наречена". І буря розбурхується в моїй душі і гнів палає у моєму серці. Гнів проти самого себе. На себе гніваюсь і на ті мрії, дурні, хлоп'ячі, золоті мрії, задля яких я покинув батька й матір.

Уважніше за всіх слухає мене батько. Але він ображений. Я порушив батькові завіти. Не захотів піти його шляхами. Пішов своєю власною дорогою. І мати теж стоїть збоку, покинула кухню з пасхальними стравами і слухає мене із сльозами на очах. Бузя теж сидить навпроти мене, руки склавши на грудях, і разом з ними слухає мене.

Потроху люди розходяться, і ми залишаємося самі: батько і мати, я і Бузя. Мати йде на кухню, повертається і просить мене поїсти, бо до пасхальної вечері ще далеко.

Я хочу залишитися з Бузею наодинці. Хочу перекинутися з нею кількома словами, хочу почути її голос.

Я хочу вийти з Бузею надвір, поговорити, але батько каже, що треба збиратися до синагоги. Ми починаємо переодягатися. Мати вже має зовсім святковий вигляд. Вона надягла своє пасхальне шовкове вбрання. Руки в неї білі-білі.

Здається мені, що Бузя дивиться на мене з жалем і з досадою, і каже мені, як казала колись мовою "Пісні пісень": "О, коли б ти був мені братом рідним! Ах, чом ти

мені не брат?!". Що мені відповісти їй на це? Я вже знаю, що на це відповім. Якби тільки вдалося сказати їй кілька слів. Кілька слів!

Ні. Сьогодні не зможу сказати Бузі ні слова, ні півслова навіть. Ось вона підводиться, іде тихою, легкою ходою до шафи, готує для матері свічки в срібних свічниках.

Ми з батьком переодягаємося і йдемо до синагоги. Кантор Мейлах співає і сьогодні так само гарно, як колись, багато років тому. Тільки трішечки в нього приглушений голос. Чути в його молитві нові нотки: більше плачу, ніж співу, більше туги, ніж благання. А наш рабин? Старий рабин? Цей зовсім не змінився. Був білий, як сніг, і лишився білий, як сніг. Одна тільки дрібниця: руки тремтять тепер. І всім тілом тремтить. Всі моляться ревно й палко, так само виспівуючи, як і колись. І я молюся разом з усіма. Але мої думки далекі від молитви. Я думаю про Бузю.

Після молитви батько рекомендує мене знайомим, які оглядають мене з усіх боків і вітаються зі мною і приймають від мене вітання, як старий борг. Та я відчуваю, що батько на мене ображений. Я порушив батькові завіти. Я не пішов його шляхами. Я пішов своєю власною дорогою і довів його до передчасної старості.

Дорогою додому мені хочеться відповісти батькові мовою "Пісні пісень". Але я швидко-швидко йду додому цієї ночі. А мій батько ледве встигає за мною. Неначе тінь, іде він слідом за мною цієї ночі.

З тим самим святковим привітанням, з яким бувало колись, багато років тому, ми входили цієї ночі після синагоги до хати, увійшли ми і тепер – я і тато. Мати-"цариця", одягнена у своє царське шовкове вбрання, а "царівна" Бузя – у свою білосніжну сукню. Точнісінько та сама картина, що й колись, багато років тому; ніщо нітрохи не змінилось, не стало іншим ані на волосинку.

Як багато років тому, так і тепер, цієї ночі, наша хата повна принади. Якась особлива краса, урочиста, велична краса оповила нашу хату. Святковий блиск розлився по нашій хаті цієї ночі. Біла скатертина вилискує, як свіжий сніг. Мамині свічки ясніють у срібних свічниках. Привітно міниться в пляшках вино до обрядових чотирьох чаш! Ах, як скромно й наївно визирає з тарілки біла маца! Шкода тільки, що "царевича" посадили так далеко від "царівни".

Тепер царівна вже виросла, стала доросла. І царевич виріс, став дорослий. І посадовили нас так немилосердно, що ми не можемо навіть бачити одне одного як слід.

Я і батько читаємо "Пісню пісень", як колись, багато років тому, на особливий мотив. Стих за стихом. А мати і Бузя проказують слідом за нами пошепки, стих за стихом. Читання щоразу стає тихше і тихше, аж поки батько засинає. Мати веде його спати. Ми з Бузею можемо перекинутись кількома словами. Я підводжуся з-за столу і підходжу до неї близько, і ми стоїмо одне навпроти одного. І я кажу їй: "Бузю, нам треба поговорити, багато про що поговорити". Вона каже, що поговоримо завтра. І світло стає мені в очах. Світло, і хороше, і радісно. Завтра! Завтра ми вже поговоримо. Завтра! Я підходжу до неї ще ближче і відчуваю запах її волосся, запах її вбрання, колишній, приємний запах, і приходять мені на пам'ять слова з "Пісні пісень": "Мед

тече з уст твоїх, наречена. Мед і молоко під язиком твоїм. А запах одягу твого — пахощі гори Лівану!".

Далі говоримо ми вже так, без слів. Більше очима. Приходить мати і веде мене в окрему кімнатку. Я готовий упасти перед мамою, цілувати її гарні білі руки. Але я цього не вартий.

Я відчиняю вікно і дивлюся на темносинє нічне небо. Невже я проґавив своє щастя, проґавив навіки? Невже я власними руками спалив свій дивовижний палац і випустив гарну божественну царівну, яку я колись зачарував?..

Тієї ночі я довідався про новину. Я кохаю Бузю. Я кохаю її тією святою, полум'яною, пекельною любов'ю, яка так чудово оспівана в "Пісні пісень".

Стислий переказ по частинах, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу.

Частина четверта

У СУБОТУ ПІСЛЯ ЗЕЛЕНИХ СВЯТ

Того ранку я встав перший. День тільки займався. Я відразу подумав про Бузю.

Я помилився: не я перший встав того ранку. Моя мати прокинулась ще раніше від мене. Вона вже одягнена. Вона вже клопочеться чаєм, сніданком. "Батько ще спить. Дитина (так звуть у нас Бузю) теж ще спить. Що ти питимеш, Шимек?" — каже мати.

Мені однаково. Що вона мені дасть, те й питиму. Моя мати наливає чаю і подає мені своїми гарними білими руками. Мати розповідає, що батько старіє, слабне і кашляє. Кашляє здебільшого вранці, коли прокидається. А інколи трапляється, що прокинеться вночі і кашляє цілу ніч. А інколи вдень також... Вона його умовляє, щоб пішов до лікаря, але він не хоче! Отак нишком віддає мені мати рапорт про батька.

І також про Бузю розповідає мені мати нишком, і очі її сяють. В суботу після зелених свят буде весілля. Коли бог дасть, у суботу після зелених свят. Вигідний шлюб, жених дуже хороший юнак. І сім'я порядна, хазяйський заможний дім, повна хата добра. Мати каже, що вони пишуть одне одному листи.

Мати пішла до батька. Вийшла зі своєї кімнати Бузя. Вдивляюся у Бузю — я б міг запрягтися, що одно з двох: або вона плакала, або не спала цілу ніч.

І Бузя вся — таємниця для мене. Болюча таємниця. Багато що хотів би я знати. Чому Бузя не спала цієї ночі? Я б хотів знати, кого вона бачила уві сні: мене чи іншого?

Нема дня, щоб Бузя не одержала листа від "когось". Нема дня, щоб вона не відповідала "комусь".

Я знаю добре, хто цей "хтось", і я не запитую в неї. Я не згадую більше в розмові з Бузею про "нього". Але ж Бузя сама говорить про нього. Чи не забагато вона говорить про нього? У ті лічені хвилини, коли ми залишаємося з нею вдвох, Бузя говорить зі мною лише про "нього" і хвалить його. Але вона каже, що йому далеко до мене. Що це означає?

Бузя запросила мене на прогулянку за місто. Не тямлячись від захоплення, я йду слідом за Бузею і не чую землі під ногами. Був чудовий літній день. На Бузі була синя

бажова сукня, легка, як дим, прозора, як повітря, як небо. Парасолька з мереживом зеленого кольору, і білі ажурні рукавички на руках. Барвіста була вона, барвіста, як оте поле.

Мені здається, що Бузя сьогодні якась дивно весела. Неприродно весела. І сміється наче силоміць. Бузя дарує мені букет запашних квіток, яких вона нарвала.

Ми вже далеко за околицею. Ми вже на містку. Там я подаю їй руку (вперше, відколи я приїхав додому). Взявшись за руки, йдемо вдвох містком. Дошки хилитаються. Я чую "тік-так" Бузиноного серця; воно таке близьке до мене, таке близьке до мене (вперше, відколи я приїхав додому).

Здається мені, що Бузя тулиться до мене щоразу ближче і ближче. Я чую знайомий аромат її гарного волосся, відчуваю тендітність її прекрасної руки, теплоту її тіла. І здається мені, що я чую від неї слова з "Пісні пісень": "Я належу другові моему, а друг мій належить мені".

Вона розповідає, що вчора прийшов до неї уві сні батько з того світу, одягнений, веселий і жвавий, з ціпочком у руці. І сказав, що прийде на весілля.

Ніколи ще не була Бузя такою справжньою Суламиф'ю з "Пісні пісень", як того дня!

Ми сідаємо на горбку. Бузя сідає напроти мене. Бузя сьогодні якась дивно весела! Неприродно весела. Вона сміється начебто силувано. Годі! Всьому свій час. Час уже поговорити з нею трохи по-серйозному, одверто й ясно. Я розкрив перед нею своє серце, показав їй свою душу. Розповів усю правду, що мене сюди привело. Нарешті я сказав, що кохаю її. Бузя плакала. Вона сховала обличчя в руки. Її плечі здригалися. І вона плакала чимраз дужче і дужче. І раптом вона почала виправдовуватись за свої сльози. Тепер вона бачить, яка вона дурна. Чого було плакати? З якої причини їй плакати? Чого їй бракує? Багато дівчат на її місці почували б себе щасливими. Безмежно щасливими... І вогник загорівся в її очах. Вона не перестає хвалити "когось", хвалити безмежно. Вона каже мені: "Любик мій білий і рум'яний" – мій наречений гарний і порядний, "кращий за тисячі інших" – порядніший за багатьох-багатьох інших. Може, він не такий вчений, як інші, зате він добрий. Зате він мені відданий. Зате він любить мене. Побачив би ти листи, які він пише мені, побачив би ті листи!"

Рвучко і несподівано схоплюється Бузя з запашної трави, обтрушується, випростовується, закидає руки за голову, зупиняється напроти мене і дивиться на мене згори вниз. Гордовита й гарна, напрочуд гарна, ще краща, ніж будь-коли, видається вона мені в цю мить.

Невже ж цим закінчиться наша розмова? Я підводжуся слідом за нею і наближаюсь до неї. Я прошу: "Вертайся до мене, Бузю, вертайся, поки не пізно. Ще одне слово! Не більше як одне слово мушу тобі сказати".

Даремно. Бузя не хоче вислухати це єдине слово, яке я мушу їй сказати. Але вона каже, що пора додому.

Минають дні. Проходять тижні. Настали любі зелені свята. Настала субота, що після зелених свят. Минула субота, що після свят, і ще субота, і ще субота, а я все ще гостюю в своєму містечку.

Що я тут роблю? Нічого. Анічогісінько. Мої батьки вважають, що я покаявся, шкодую, що порушив їхній завіт і не схотів іти їхніми шляхами. І вони раді. Дуже раді.

Щодня я йду на прохідку, за місто. Там сідаю я самотній на горбку. На тім горбку, де ми недавно сиділи вдвох, я і Бузя, лілея з Сарона, троянда долин.

Не примушуйте мене розповідати вам кінець мого роману. Кінець – це сумний акорд. Тому мені набагато легше і набагато приємніше розповісти все це ще раз спочатку. Ще, і ще раз, і ще сто разів. І тією самою мовою, що й усі рази. У мене був брат Бень. Він потонув у річці. Залишив сирітку, звали її Бузя. Пестливе ім'я від Естер-Люби: Любузя-Бузя. І гарна була ця Бузя, як Суламіф, що з "Пісні пісень". І ми зростали, я і Бузя, як брат і сестра. І ми любилися, я й Бузя, як брат і сестра...

І так далі. Початок – найгірший початок – кращий, ніж найкращий кінець. Початок – нехай буде кінцем, епілогом мого невигаданого, а справжнього, сумного роману, якого я дозволив собі назвати: "Пісня пісень".

Стислий переказ по частинах, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу.